

Szenvedésmantra

Az árva Mariska napjai

A XIX–XX. század fordulóján, a Nyugat-Európához képest megkésve, de felgyorsult ütemben (ha főváros–város, város–község viszonylatban nem is azonos mértékben) polgári-sodó Magyarországon a társadalom térbeli eloszlása az ötven évvel korábbihoz képest jelentős módosulásokat mutat, az összlakosságon belüli városban élők aránya 5%-ról 24%-ra emelkedik. Megindul egy felzárkózási folyamat. Leginkább Budapest lép be Európa nagyvárosainak szellemi véráramlatába, ám a „miniatűr felnőtt” középkorból megörökölt szemléletét felváltó gyermekközpontúság még nem része a hazai gyakorlatnak. Fontos ezt hangsúlyoznunk *Az árva Mariska napjai* című önéletrajz kapcsán, amelyben az elbeszélő leányra rakódó felnőtt terhek, az önmagáról gondoskodás, és a hozzá társuló kiszolgáltatottság, ha nem is természetes, de társadalmilag elfogadott – orvoslására senki sem törekszik. Az első megjelenése idején születő kritikák, amelyek olvashatók a mostani kiadásban, a tények elismerésén túl („*A meztelen véres élet tapintását érezték ujjaim.*” (259.)) nem merészkednek, a lehetséges társadalomkritikai aspektust kerülnek. Még a kor *Katholikus Szemléje* is nagyjából ennyit mond: ez van, de azért nem kellene irodalomként eladni.

A történet ideje fontos átalakulási szakasza a magyar társadalomnak. Ha különböző mértékben is, az erre az idő-

szakra jellemző hazai migráció két fontos iránya – tanya és főváros – tetten érhető *Az árva Mariska napjaiban*. A szenvedéstörténetét elbeszélő családja falun él, de tanyát birtokol. Itt nézi végig édesanyja – feltehetően az ekkoriban meglehetősen gyakori gyermekkláztól bekövetkező – halálát, tudja meg, hogy egy rá bízott papír őrzi nemzőatyja nevét, amelyet csak nagykorúvá válásakor illene felbontania. Az ekkor tíz esztendőes kislány három öccsével marad félárván, amelyből a baba hamarosan követi szülőjét, akinek a helyére rövid időn belül egy tulajdont herdáló mostoha áll, s ezzel megaláztatások, kínszások és idegenbe adások sorozata veszi kezdetét. Mintegy a plurális társadalomban eltöltött életút záró akkordja a szüzesség tizenkét évesen történő elvesztése egy jómódú család fia által, aki hősiünetet a migráció másik célállomására, Pestre, nagynénjéhez is követi, ottani sorsába próbál beavatkozni. Mivel azt közvetlenül nem tudja befolyásolni, hogy Mariskát rokona kihasználja, tartós együttlét ígéretével költözteti át egy örömlányokat futtató szállásadóhoz. A lány ezt követően udvarlóját is elveszíti: kapcsolatuk miatt a fiút családja intézetbe utaltatja. Ugyanakkor érzelmi-leg is eltávolodik tőle, amikor a rá bízott titoklevél felbontásával tudatosul benne, hogy szüzessége erőszakos elvevője apai ágon a bátyja. Ekkor a fővárosban rosszul tájékozódó, magányos, félénk és folyton

imádkozó kislány elszegődik cselédnek a szállásadójához, aki pénzből kiforgatja, testét válogatott rábeszélési módszerekkel igyekszik áruba bocsátani, hogy vendégei kislány iránti gerjedelmének eleget tegyen. Mariska bujkál, menekül a férfiak tolakodó magatartása elől, hiába minden szitok, fenyítés, kenetteljes szó. Végül a rendőröknek történő kiszolgáltatástól való félelmét fordítják ellene: ráijesztés hatására „prostituálódik”, odaadja magát egy módos és nyúlánk zsidó fiatalembernek, akihez az aktust követően érzelmileg is kötődni kezd. Azonban ez a lelki kapaszkodó is csak illúzió, a férfi külföldre távozik. A folytonos szexuális zaklatások elől menekülne, holmiját összepakolja, de az új helyzettől fél, önállóan lépni nem mer. Mintegy a megszabadulás lehetőségét kínálja fel számára korábbi ismerőse, egy abádi zsidó lány. Unszolására és segítségével – poggyászát hátrahagyva – egy kastély konyhalányává válik, ahol mind a tulaj, mind a fiatal férfi szolgáltatók érdeklődésének homlokterébe kerül. Ekkor már tizenöt éves, de alultápláltsága miatt korához képest fejletlen. Továbbra is mindenki ki akarja használni, magáévá kívánja tenni. A végtelennek tűnő szenvedés és szexuális zaklatás nyomán, mint valami kétségbeesett sóhaj szakad ki a szerzőből az utolsó mondat: „Ó, Istenem, hát mi vagyok én, hogy nekem csak szeretni és szeretni kell, ha egyiket nem, hát a másikat...?” (219.).

Az *árva Mariska napjaiban* formálatlan elbeszélésmóddal van dolgunk, amely szinte mantrázza a szenvedést. Hogy erénye és ereje éppen ebben rejlik, arra már a közel egy évszázaddal korábbi megjelenése idején is felfigyeltek kritikusai, valamint az akkori *Előszót* író Bródy Sándor, aki így fogalmaz: „Fájdalmas gyönyörűséggel olvastam végig a könyvet, amely a legritkább emberi dokumentumokkal van teli, a léleknek olyan szízi tájairól szól,

ahol soha még senki se járt” (12.), „amely több mint irodalom, mert nem kész, nyers és friss, új és becsületes” (13.). Szinte ezt jeleníti meg újra a napjaink perifériális helyzetben lévő embereire figyelő és róluk érzékenyen író Bódis Kriszta, amikor kimondja: „Írója a legtöbbet adja, amit tehet, beenged a lélek döbbenetes küzdelmébe, és egy védtelen testbe költözve bolyonghatunk a labirintusban valami szörny felé, könyörögve, nyüszítve, botladozva” (7.).

Mint Borgos Anna – a kötet végén található – *Ismeretlen szerző* című tanulmányából megtudjuk, az 1911-ben a Nyugat Kiadó sorozatában napvilágot látott *Az árva Mariska napjai* szerzője nem ismeretlen. Tulajdonképpen a fiatal, irodalmi pályával is kacérkodó, s „valamennyi »társadalmi osztállyal« házasságot” kötő Hatvany Lajos báróval évekig együtt élő és ez idő alatt két gyermeket szülő Kovács Júlia tollából származik a napló- és memoárszerűn megírt élettörténet. Az is bizonyos, egy „korai” változatát már 1904-ben Ignotus olvasta, amit a *Függelékben* található Hatvanyinak szóló levele is igazol. A kötet dokumentumértékét tovább fokozzák a báró „Mariskával” kapcsolatos levelezései, levélrészletei, a Petőfi Irodalmi Múzeum fotótárából származó, Kovács Juliát és emberi környezetét felelevenítő képek.

A XXI. század elején, amikor a narratíva irodalmi kanonizációja megtörtént, az élőbeszéd használata elfogadottá vált, még mindig fölkavaró olvasmány a „gyermeki boldogság”-tól megfosztott árva sorsába beavatódni, akinek minden örömforrása csak a szenvedés és az Istenhez intézett fohász lehet, aki nem tud másra gondolni, mint „hogy az egész világ nem más, mint egy borzasztó kínzó gép számomra, amelyből nem tudok szabadulni” (206.).

(Noran, Budapest, 2008)